

РІЗНОВИДИ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ЕЛІПСА В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Чумак Л.М. (м. Житомир)

Новий зміст – це передусім структура нових відношень. І завдання мовця полягає не стільки в тому, щоб назвати предмет або ситуацію, скільки сформувати про них те або інше уявлення. Тому чим повніше й виразніше може передати певна одиниця номінації типи відношень, тим вища її значущість для організації висловлювання. У зв'язку з цим особливий інтерес викликає словотворення як система способів, за допомогою яких утворюються нові слова, новий зміст.

Нове значення завжди базується на попередньому значенні, яке частково зберігається в ньому. Відомо також, що не синтаксична конструкція утворюється із слів, а слова добираються до конструкції. Відбувається процес взаємної “підгонки” слів і конструкцій. Проте в цьому процесі головна роль відводиться саме конструкції.

Будь-яка думка будується на відношеннях мовної норми до змісту. Тенденція до стислості висловлювання властива всім рівням мови. Прикладом загальномовної тенденції до компресії в галузі словотворення сучасної англійської мови є абрєвіатури, акроніми, словосполучення з компресованою атрибутивною частиною та ін. Новоутворення цього типу зумовлені різноманітними соціально-економічними і суспільно-політичними змінами сучасного світу. Взаємозумовленими в мові є різноманітні усічення і тенденція до постійного вдосконалення їх комунікативної функції.

Сучасна англійська мова характеризується різноманітними видами компресії. Як у розмовній мові, так і в кодифікованій літературній виявом загальномовної тенденції до економії є еліпс. Так, наприклад, поширене останнім часом слово *under-five* (дитина, віком до п'яти років) є наслідком такого процесу:

In the under-fives diabetes can be difficult to identify. (The Sunday Times, Jan. 19, 1997).

Розглянемо семантичний бік цього явища. Загальновизнаними є розуміння значення слова як комплексу, складниками якого виступають семантика (інформація про означувані словом реалії), прагматика (інформація про умови комунікації), синтактика (інформація про правила вживання знака). Семантично слово містить сигніфікативний, конотативний і структурний компоненти, тобто змістове ядро, сукупність другорядних асоціацій, систему відношень даного слова до інших як на синтаксичній, так і на парадигматичній вісі. При еліпсі формується нове значення, передумовою якого є зміщення змісту в структурі: замість повного словосполучення вживається один з його компонентів. Цей компонент може бути означаючим або означуваним. Він приймає на себе семантичні й граматичні властивості цілого словосполучення. Оскільки граматична семантика утримується не тільки в структурі слова, але й у словосполученні, реченні, то, будучи безпосередньо зв'язаним з синтаксичним оточенням, компонент, що залишився після еліптичних перетворень, акумулює втрачену семантичну інформацію. При цьому відбувається непряме перенесення значення, що припускає появу нових лексичних одиниць, які або в цілому, або окремими компонентами означають нові реалії. Еліпс у словотвірній площині – це процес усічень, у семантичній – зміщення значення на опорний компонент. У більшості випадків опущення компонентів словосполучення не викликає змін семантичної структури компонента, який залишився. Проте в деяких випадках, у результаті синтезу власного значення із значенням опущеного слова відбуваються зміни в його семантиці. Таке явище називається лексичним еліпсом, при якому синтаксичне опущення виступає причиною виникнення лексичних інновацій (лексем, нових лексико-семантичних варіантів багатозначного слова). Результат лексичного еліпса полягає в усіченні вихідного словосполучення, яке супроводжується конверсією і скороченнями. Для розмовної мови характерним є еліпс іменника-ядра у словосполученні A+N: *nuclear* < *nuclear power*, *warm up* < *warm-up suit*, *presale* < *presale view*, *magnet* < *magnet school*, *non-profit* < *non-profit organization*, *start-up* < *start-up company*, *lap top* < *lap top computer*, *desk top* < *desk top computer*, *floppy* < *floppy disc*, *preschool* < *preschool education* і т.ін.:

We don't think that each public inquiry should take the form of a national debate into nuclear. (Cecil Parkinson, Panorama, BBCI, 6 June 1988). «It's amazing the number of people who are touched by Warhol and want to view the presale and bid», says Jeffrey Deitch of the international art advisory service at Citibank. (Newsweek, Apr. 18, 1988). *I would like to take issue with Susan Gregory Thomas belief that laptops are better, "hands down" over desktops.* (US News And World Report, Sept. 23, 1996). *The homes are run by non-profits.* (Newsweek, Dec. 12, 1994). *My child is always getting hit in preschool. How can I help him?* (Newsweek, Dec. 16, 1996). *It lead to strategic alliances between pharmaceuticals companies and start-ups in biotechnology.* (Financial Times, March 25, 1996). ...*That runs directly from a floppy with no installation necessary.* (Success, Febr. 1996). *They wear warm-ups and hats, so we're talking.* (The New York Times Magazine, Oct. 20, 1996).

Як видно з прикладів, лексичні одиниці *nuclear*, *warm-up*, *presale*, *magnet*, *non-profit*, *start-up*, *laptop*, *desktop*, *floppy*, *preschool* прийняли на себе семантичні й граматичні властивості цілого словосполучення. Вони сприймаються носіями мови без особливих труднощів через певні фонові знання. Лексичний еліпс демонструє взаємодію мовленнєвих і соціальних явищ.

В залежності від того, який компонент цілого словосполучення виконує номінативну функцію, розрізняють два типи лексичного еліпса:

1) Еліпс ядра, або елімінація ядра. Модифікатор синтезує власне значення із значенням ядра. Цей тип лексичного еліпса є еліпсом означуваного компонента словосполучення. Головним виявом такого типу еліпса є субстантивація прикметника – атрибута. Перетворення прикметників в іменники – субстантивація вважається також продуктивним різновидом конверсії. Механізм цього процесу відрізняється від "класичної" конверсії, оскільки він, як правило, пов'язаний з перетворенням синтаксичної одиниці (словосполучення) в лексичну внаслідок вилучення одного з компонентів. Прикладом може бути виникнення прикметника *mom-and-pop* в значенні "дрібний" (про бізнес, підприємство) в сімдесяті роки нашого століття. Цей прикметник особливо часто функціонував у складі словосполучення *mom-and-pop operations*, а останнім часом вживається як іменник, що містить у собі семантику всієї фрази (1:95):

Sozzi signed on big-name companies and also went after mom-and-pops. (Success, Oct. 1996).

Замість значення ознаки з'являється значення предметності. Така лексична одиниця виконує функції іменника з властивими йому синтактико-морфологічними характеристиками. Відомо, що субстантивація в англійській мові може бути повною або частковою. Традиційно під повною субстантивацією прикметника розуміється лексична одиниця, яка може означатися прикметником, вживатися з означеним і неозначеним артиклями, з присвійним займенником, в однині й множині, тобто мати повну субстантивну парадигму: *a tough, the tough, toughs, the toughs, tough's, toughs'*:

And suppose he's a terrible tough? (A. Christie).

У випадку неповної (часткової) субстантивації відад'єктивна лексема не зазнає морфологічних змін. Субстантивованій прикметник не приймає повної парадигми, а лише детермінується означеним артиклем і має збірне значення або оформляється суфіксом множини. Подібна субстантивація представлена такими моделями:

а) іменник із семантикою особи, що вживається з артиклем *the* в однині і має значення множини:

A budget is one of the ways which will hit the old, the young, the sick, the unemployed as never before, Premier Thatcher herself confirmed yesterday. (Newsweek, 1988);

б) іменник, утворений від прикметника зі значенням ознаки:

The curly white of his hair gave a strangely youthful look to his puffy red face. (J.Dos Passos);

в) іменник, утворений від прикметника, який означає неживі предмети. Як правило, вживається у множині:

They drank the gin with bitters and went to bed. (J.Dos Passos).

Важливою особливістю відад'єктивних іменників, утворених з участю еліпса, є те, що їх утворення пов'язане з вибірковістю в номінації предметів, які означають іменники, які відпадають внаслідок еліпса. Так, прикметник *exclusive* вживається в сполученні з іменниками *right, club, shop, dress*, та ін., але іменник має головним чином значення "матеріал, стаття для якої-небудь однієї газети, журналу, телестудії".

З іншого боку, значення іменників, утворених за еліпсом, не завжди постійне. Поступово такий іменник може стати назвою і для інших предметів або осіб. Так, слово *special* має значення "спеціальний кореспондент", "екстрений випуск". Слово *casual* стало означати молодика, який носить спортивний, дуже коштовний одяг (а *young person who dresses in expensive casual clothing*), а в останнє десятиріччя набуло і вужчого значення - "футбольний уболівальник", особливо "футбольний хуліган" внаслідок метонімічного перенесення, оскільки саме футбольні уболівальники в Англії мають пристрасть до такого стилю одягу :

The Lacoste and Armani sweater-shuts worn on the Saturday afternoon terraces by the football fans or casuals. (Weekend Guardian, Dec. 16, 1989).

2) Еліпс модифікатора. Ядро синтезує власне значення із значенням модифікатора. В результаті компресії компонент, що зберігся, передає значення повного словосполучення, проте в стислій формі: *shuttle < space shuttle, fries < french fries, bypass < heart bypass, boomer < baby boomer, bang < big bang.*

Ten years on from the big bang, the big bash. The floor and its denizens survived the bang but were mortally wounded. (The Daily Telegraph, Sept. 23, 1996). It was America's baby boomers who made it trendy to trek to the mall in a four-by-four. But as boomers age and enter empty-nesting, creaky-kneed years, some market researches predict they'll forgo the bumpy ride and extra cost of a truck to return to an old-fashioned sedan. (Newsweek, Sept. 2, 1996).

Цікавим прикладом еліптичних інновацій можуть бути так звані дієслова адвербіального значення (3:20-40), які включають сему дії і сему, що передає її характер. Проте слід мати на увазі, що еліптичний синтез часто призводить не тільки до виникнення двосемних, але й семемно-синтезованих дієслів (2:42).

Під семемно-синтезованими дієсловами треба розуміти дієслова, які виражають дію і водночас характеризують її, виступаючи в ролі певних колігацій разом з прийменниковим додатком або словом-обставиною. Створення таких дієслів є виявом лексико-синтаксичного еліпса: дієслово, що означає дію, опускається у висловлюванні, його позицію займає дієслово, яке характеризує дію; відбувається синтез двох семем – дії та її характеристики. Як правило, семемно-синтезовані дієслова утворюються індивідуальним вживанням, однак ті з них, які стали поширеними, стають узуальними і реєструються словниками. Семемно-синтезовані дієслова дуже різноманітні, і це, безперечно, ускладнює їх класифікацію. Однак серед них можна розрізнити кілька основних семантичних груп. У сполученні дієслів з прийменниками й прислівниками, які вказують на напрямок руху, часто виникають еліптичні колігації, тобто семемно-синтезовані дієслова, що поєднують сему руху, сему напрямку цього руху, сему характеристики процесу:

He then tiptoed down to dinner. (R. Aldington). *Lux pushed his way to a table near the bar.* (J. B. Priestley). *He put his hand on my arm and walked me away from the cars.* (G. Greene).

Таким чином, лексико-синтаксичний еліпс виявляється в сферах іменника, дієслова, прислівника, займенника, а також службових частин мови: прийменника і сполучника. Головним виявом еліпса виступає повна субстантивація прикметника в моделі A + N.

Існує два види лексико-синтаксичного еліпса в словосполученні: еліпс ядра і еліпс модифікатора.

Еліпсу можуть піддаватися зв'язки, які в сучасному вживанні є узуально однозначними, і такі зв'язки, що займають згідно зі своїми характеристиками проміжне становище між узуальним і оказіональним уживанням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зацний Ю.А. Развитие словникового состава современной английской речи. (1998). - Запоріжжя: Запорізький держ. ун-т. – 430 с. 2. Квеселевич Д.И. Интеграция словосочетания в современном английском языке. (1983). – К.: Вища школа. – 84 с. 3. Левицкая Т.Р., Фитерман А.М. (1964). Глаголы адвербиального значения и их перевод на русский язык. // Тетр. переводчика. – Вип. № 2. – М. - С.20-40.